

תשובות הגר"ח (כת"י)

ויצא

ש. ויצא כ"ח י"א. הנה בפ' ויצא בהא דכתיב וישם מראשותיו איתא בתרגום אונקלוס (וכ"ה בתיב"ע) ושוי אסדוהי (והביא זה רש"י בעירובין ק"ב ב' דכתב שם וז"ל אבי סדיא. נפלה לו על הכר שבמראשותיו כמו שמתרגם מראשותיו אסדוהי עכ"ל), ואילו בפ' ויחי מ"ז א' כתיב וישתחו ישראל על ראש המטה ופרש"י שם וז"ל, על ראש המטה. הפך עצמו לצד שכינה מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה עכ"ל ומה שכתב רש"י מכאן אמרו לכאן' כוונתו לגירסת הרי"ף בשבת י"ב ב' דקאמרי' שם 'מפני שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה שנאמר וישתחו ישראל על ראש המטה וכתיב ה' יסעדנו על ערש דוי', ובפ' ויחי איתא בתרגום אונקלוס (וכ"ה בתיב"ע שם) וסגיד ישראל על ריש ערסא, ולכאן' כיון דמ"ש על ראש המטה הכוונה למראשותיו וכנ"ל למה לא תרגם אונקלוס (וכן בתיב"ע) וסגיד ישראל 'אסדוהי' כמו שמתרגם בפ' ויצא וכנ"ל.

ת. הוא רק רמז לראש.

ש. בהנ"ל. מהו הפירוש 'אסדוהי' בלשון הקודש.

ת. מראשותיו.

ש. ויצא כ"ח י"ז. וירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים. פרש"י וז"ל, וזה שער השמים כו' ומדרשו שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה עכ"ל, ולכאן' יש להבין דהא לעיל בד"ה כי אם בית אלקים פרש"י שהארץ קפצה ליעקב אבינו מהר המוריה לבית אל (ולא שהיה לו קפיצת הדרך מבית אל להר המוריה כמב' ברש"י) וא"כ היאך שייך לומר שבית המקדש של מעלה היה מכוון באותו הזמן כנגד בית המקדש של מטה, ולכאן' צ"ב.

ת. אין קופץ פעמיים.

.

ש. ויצא כ"ח כ'. וידר יעקב נדר לאמר וגו'. הנני להעתיק בענין נדרים חלק תשובות שקבלנו בס"ד ממרן שליט"א, וכדלהלן:

ש. שבת ל"ב ב'. תניא כו' רבי אומר בעון נדרים בנים כו' שנאמר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך כו' ת"ר בעון נדרים בנים מתים דברי ר"א בר"ש ר' יהודה

הנשיא אומר בעון ביטול תורה בשלמא למאן דאמר בעון נדרים כדאמרן אלא למ"ד בעון ביטול תורה מאי קראה לשוא הכיתי את בניכם על עסקי שוא. לכאוי יש לשאול, לר"נ בר יצחק דאמר דר"א בר"ש יליף גם הוא מקרא דלשוא הכיתי וגו', למה רבי יליף זה מקרא דאל תתן את פיך וגו', והרי כל מה שרבי אמר מימרא זו דבעון נדרים כו' אמר זה אחר ששמע את רבו ר"א בר"ש שאמר כן כדמשני להלן בגמ' 'בתר דשמעה מר"א ברבי שמעון', וכיון שר"א בר"ש למד זה מקרא דלשוא הכיתי וגו' כדאמר ר"נ בר יצחק, למה הוצרך רבי לומר עתה מקרא אחר דאל תתן את פיך וגו'.

ת. גם מקרא דאל תתן.

ש. בהנ"ל. חכ"א אמר ליישב כך, דרב נחמן בר יצחק ה"ק, דר"א בר"ש יליף להא דאמר בעון נדרים כו' מדכתיב אל תתן את פיך וגו', ולא מדכתיב לשוא הכיתי וגו', ומה דקאמר רנב"י למ"ד בעון נדרים נמי מהכא לשוא הכיתי על עסקי שוא אין הכוונה דבאמת יליף זה מקרא דלשוא הכיתי, רק הכוונה היא כך, דר"א בר"ש קאמר ליה לרבי יהודה הנשיא, הפסוק דלשוא הכיתי וגו' ממנו למדת דבעון ביטול תורה כו', אינו מוכרח דקאי על עון ביטול תורה דווקא, כי אפשר לדורשו גם לענין עון נדרים וכדאמר על עסקי שוא, ואחר דשמע רבי כן, חזר לומר כדדריש ר"א בר"ש מעיקרא דזה נילף מדכתיב אל תתן את פיך וגו'. והאם נכון ליישב כן.

ת. לא משמע כן.

ש. בהנ"ל. שו"ר הא דכתב בהגהות רבי אלעזר משה הורוביץ (הנדפס בסוף גמרא ווילנא) וז"ל, בעון נדרים נמי מהכא. נראה דה"ק דמ"ד בעון נדרים מוקי האי קרא לענין נדרים אבל עיקר הראי' מאל תתן דלעיל עכ"ל, ורצה החכ"א הנ"ל לומר דכוונת רא"מ היא כנ"ל, ומש"כ דמ"ד בעון נדרים מוקי האי קרא לענין נדרים' היינו דמ"ד בעון נדרים קאמר דאפשר להעמיד קרא דלשוא הכיתי גם לענין נדרים, 'אבל עיקר הראי' מאל תתן דלעיל' וכנ"ל.

(ואחר כל זה, שו"מ דכבר עמד בזה במהרש"א גם בהלכות וגם בחידושי אגדות).

ת. היינו הך.

ש. שבת שם. בעון נדרים בנים מתים כו' איזה הן מעשה ידיו של אדם הוי אומר בניו ובנותיו של אדם כו'. יש לדקדק בהא דפתח ואמר 'בנים' ומסיים ואמר 'בניו ובנותיו'.

ת. בנות בכלל בנים.

ש. שבת שם. בתר דשמעה מר"א בר"ש. היינו דאחר שרבי שמע מר"א בר"ש דקאמר בעון נדרים בנים מתים [ולא בעון ביטול תורה], אמר רבי [שאמר בתחילה בעון ביטול תורה] גם הוא בעון נדרים בנים מתים, אך לכאוי צ"ב דלא חזר לומר כדברי ר"א בר"ש, דאילו ר"א בר"ש אמר 'בעון נדרים בנים מתים' ואילו רבי קאמר 'בעון נדרים בנים מתים כשהן קטנים', שהרי כיון שחזר

לומר כדבריו וכלשון רש"י בסוף ד"ה על עסקי שוא 'אמר איהו נמי הכי' הו"ל לומר בדיוק כפי שאמר ר"א בר"ש. (ומה שחזינן שלא אמר בדיוק ממה שהביא פסוק אחר כבר תי' לעיל שלא שינה בזה מר"א בר"ש).¹

ת. גם ר"א בר"ש לא הקפיד והכוונה שתייהם.

ש. בהנ"ל. שוב חשבנו דשמא משום הכי הביא הגרע"א בגליון הש"ס הא דאיתא במסכת כלה, וז"ל הגרע"א, שם בעון ביטול תורה מאי קראה. במסכת כלה איתא רבי יהושע אומר בעון ביטול תורה בנים קטנים מתים דכתיב ותשכח תורת אלקיך אשכח בניך גם אני עכ"ל, והיינו דר"ל דכשרבי יהודה הנשיא קאמר 'בעון ביטול תורה' אמר זה לענין בנים קטנים וכדמצינו מימרא כזו בהדיא בדברי רבי יהושע במסכת כלה, ולכן כשחזר בו רבי לומר כר"א בר"ש המשיך לומר בשיטתו ואמר בעון נדרים בנים מתים כשהן קטנים. [ומה שזה לא נזכר בדברי הברייתא דרבי יהודה הנשיא, היינו משום דבתחילת דברי הברייתא מייתי לר"א בר"ש ולא לרבי יהודה הנשיא]. ת. היינו הך.

ש. בהנ"ל. ואולי בזה אתי שפיר הא דהקשינו לעיל, למה רבי מייתי לקרא דאל תתן ולא מייתי לקרא דלשוא הכיתי וגו', והיינו כי רבי לשיטתו דקאמר בעון נדרים בנים מתים 'כשהן קטנים' וזה יליף ליה דווקא מקרא דאל תתן, כי מעשה ידיו של אדם שהם בניו ובנותיו ה"ז דווקא כשהן קטנים שהוא חייב במזונותיהם [עד היותם בני שש כדאיתא בכתובות נ' א'] ואז מעשי ידיהם שלו. ת. יתכן.

ש. בהנ"ל. אמנם יותר מסתברא דכוונת הגרע"א לומר הכי, דאחר דמשני 'בתר דשמעה מר"א בר"ש' נמצא דאין מימרא דבעון ביטול תורה בנים כו', ולכך מייתי הגרע"א דאיכא למ"ד כן והוא דברי רבי יהושע במסכת כלה דמייתי לה קרא אחרינא. והאם נכון הוא. ת. אולי.

ש. יומא ל"ה ב'. אמרו עליו על ר' אלעזר בן חרסום שעשתה לו אמו כתונת משתי ריבוא ולא הניחוהו אחיו הכהנים ללובשה מפני שנראה כערום כו'. יש לשאול דהנה מיירי שכבר מסרה לציבור, דלהכי מייתי העובדא והיינו כדי ליתן ראי' דלא חיישינן שלא ימסרנה יפה לציבור אף שזה יקר מאד, והכי גם קצת מ' מהל' ולא הניחוהו כו' דבלא זה הי' לובשה והיאך לובשה מבלי שימסרנה לציבור ועל כרחך דמיירי שכבר מסרה לציבור. וכיון שכן יש לשאול האם אחר שלא לבשה יכול לחזור בו ממה שמסרה לציבור כי י"ל דכל מה שמסרה לציבור

¹ עוד יש לדקדק איך אפשר לומר בתר דשמעה מר"א בר"ש, דהרי כיון שכן איך אחר דברי ר"א בר"ש דאמר בעון נדרים כו' אמר רבי יהודה הנשיא בעון ביטול תורה, דכך איתא בברייתא ת"ר בעון נדרים בנים מתים דברי ר"א בר"ש רבי יהודה הנשיא אומר בעון ביטול תורה, ואיך אמר בעון ביטול תורה אחר דשמעה מר"א בר"ש דאמר בעון נדרים. ושו"ר דכבר הק' כן בחכמת שלמה (הנדפס בסוף הגמ') וכתב דלזה כיוון רש"י בדבריו בד"ה על עסקי שוא כו' יעו"ש.

הי' כדי שילבש ויעבוד בה אבל כיון דלא הניחוהו ללובשה ולעבוד בה יוכל לקחתו אליו חזרה או"ד דהציבור כבר זכה בזה.

ת. צריך היתר חכם.²

ש. בהנ"ל. העירוני לשאול, שהרי בפתחי תשובה יו"ד סי' רנ"ח ס"ק ח' כתב שהנודר צדקה אסור לחכם להתירו מפני שמפסיד את העניים אלא שמ"מ אם התיר הנדר הותר יעו"ש, וכ"ה בחידושי רע"ק שם ס"ו, ואילו מתשובת מרן שליט"א הנ"ל לכאור' משמע שגם מותר לחכם להתיר לכתחילה. וקצת צ"ב.

ואם כונת מרן שליט"א דהוי נדרי שגגות, יש לשאול דא"כ למה צריך היתר חכם והרי בנדרי שגגות אי"צ התרה כמ"ש נדרים כ' ב' בר"ן במשנה שם כ' שבגמ' מפרש שאי"צ היתר חכם. ת. לברר אם צריך או לא.

ש. בהנ"ל. עוד העירו, דאם נימא שמסרה לציבור ולבשה כבר (כמ"ש בר"ח) לכאור' הרי הוא כהנודר צדקה והגיע ליד הגבאי שמבואר בשו"ע שם שאינו יכול לישאל עליו. (ושמא מרן שליט"א השיב רק לפי פשטות לשון הגמ' שלפנינו שעדיין לא לבשה). ת. נדר בטעות.

ש. מגילה ה' א'. פרש"י וז"ל, אכתי לא מטא זמן חיובייהו. ואם יקדימוה לא יצאו ידי חובתן, וכן עצי כהנים שקבוע להן זמן בנדרים עכ"ל, הנה מפרש"י ואם יקדימוה לא יצאו ידי חובתן, לכאור' צ"ב דהא גם אם יאחרוה אי"ז זמנם, ובשלמא חגיגה י"ל דאיכא לה תשלומין, אבל הקהל מאי איכא למימר. וצ"ב. ת. יש הקהל בשמיטה הבא.

ש. בהנ"ל. מפרש"י וכן עצי כהנים שקבוע להן זמן בנדרים, יש לשאול היכן מצינו שנדרו על זה. ת. לזרוזי נפשיהו.

ש. בהנ"ל. ועוד, אם זה הוא הטעם שא"א להקדים, למה א"א שיעשו התרת נדרים ויקדימו. וכן שיעשו התרה וגם יאחרו, דבלי התרה היאך יכולין לאחר. ת. למה שיתירו להם.

²עי' בזה יו"ד סי' רנ"ח ס"ו ובנו"כ שם. ועי' או"ח סי' קנ"ג סעי' י"ד, ושו"ת חת"ס ח"ו סי' ט' ד"ה ונלענ"ד.

ש. ³נדרים י"ב א'. תוד"ה לאו. הק' התוס' וז"ל, וא"ת אכתי איכא למיתלי בהיתירא בחד בשבת שקודם מיתת אביו כו' עכ"ל, קצת יש לשאול למה לא הק' התוס' גם אהא דאמרי' כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם דניתלי בהיתרא בג' תשרי שקודם הריגת גדליה בן אחיקם, וכן כה"ג אהא דאמרי' כיום שראיתי ירושלים בחורבנה.

ת. ראי' אפשר בדוגמא, אבל הריגה א"א בדוגמא.⁴

ש. נדרים י"ב ב'. לימא כתנאי הרי עלי כבכור רבי יעקב אוסר כו'. יל"ע האם הפלוגתא גם בגוונא שעובר לפניו בכור בעל מום שאינו קדוש רק אסור בגיזה ועבודה ואומר הרי עלי כבכור זה.

ת. לא מסתבר.

ש. נדרים ל"ה א'. כתב הר"ן וז"ל, ירושלמי. נדר מן הככר מהו לחמם בו את ידיו ולא איפשיטא עכ"ל, יש לשאול האם יש לפשוט מהא דאמרי' לעיל ל"ג א' אמר רשב"ל באומר הנאת מאכלך עלי ודחינן אימא שלא ילעוס חיטין ויתן על מכתו, ומבואר, דכשאומר הנאת מאכלך עלי נתכוין במחשבתו ובכוונתו לכלול שלא ילעוס חיטין ויתן על מכתו, וה"נ נימא דכשנודר מן הככר נתכוין לכלול לחמם גם את ידיו בו.

ת. ראי' יפה.

ש. נדרים ל"ו א'. דכתיב זאת תורת המצורע בין גדול ובין קטן. לכאו' צ"ב דהא אין בי"ד של מעלה מענישין פחות מבן כ' והיאך נהיה זה הקטן מצורע. (ומה שמצינו קטן מצורע לענין מילה לעיל ל"א ב' גדולה מילה שדוחה את הנגעים היא גופא קשיא, ושמא התם מיירי בגדול שמל).

ת. בעוון אבותיו.

ש. בהנ"ל. כן צ"ב אהא דאמרי' במו"ק ד' ב' מכאן אמרו חתן שנולד בו נגע נותנין לו ז' ימי המשתה ולביתו ולכסותו כו', שהרי חתן בסתמא עדיין אינו בן עשרים (והיינו בן י"ט ויום אחד כמ"ש מרן שליט"א בתשובות הגר"ח ח"ב תשובה תתשצ"ח), וכיצד נהיה מצורע שהרי עדיין אינו בר עונשין וכן"ל.

ת. בחתן מבוגר.

³תשובות נוספות למסכת נדרים עי' בספרנו תשובות הגר"ח ח"ב (מהדורת תשע"ג) תשובות תתשע"ו - תתשע"ח.

⁴היינו, קודם שנהרג לא הי' כלום. הגראי"ש קניבסקי שליט"א.

ש. נדרים מ"ט א'. והא קרא נסיב לה, אסמכתא בעלמא. לכאור' צ"ב מאי משני אסמכתא בעלמא דהרי פסוק מפורש הוא דלצלי קרי מבושל.

ת. אינה ראי' למנהג בנ"א.

ש. בהנ"ל. האם י"ל דהכוונה שהפסוק מגלה לנו שיש לשון בנ"א שאומרים לצלי מבושל שלכך כתיב 'ויבשלו' כי כך דיברו בזמן הנביא אז. (ומצינו בתוס' להלן נ"ה א' דספר דברי הימים הוא קרוב ללשון בני אדם).

ת. א"צ לכך.

ש. ויצא כ"ט י"א. פ"ש"י וז"ל, לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להרגו והשיגו ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו א"ל מה אעשה לציווי של אבא א"ל יעקב טול מה שבידי והעניי חשוב כמת עכ"ל, צ"ב למה יעקב לא הרג את אליפז מדין הבא להרגך השכם להרגו, והיה בכוחו להרוג ק"ו מהאבן שהסיר מהבאר (קושיא זו שמעתי מזקניי הגה"צ רבי אריה שכטר (שליט"א) זצ"ל⁵), ואם נימא דכיון שהיה לו אפשרות שלא להרוג את הרודף ע"י איזה דבר וכגון כאן שנתן לו ממונו, האם כן הוא הדין שיש חיוב שלא להרוג את הרודף אם יש לו אפשרות לעשות כן שלא יהרוג הרודף, והכא אי"ז שייך ליכול להצילו באחד מאבריו משום דדווקא שם ע"י שמוריד אבר א' לרודף א"כ כבר אינו רודף כי אינו יכול כבר לרדוף באותו אופן שרדף, אבל הכא מנלן שחייב להסיד ממונו בכדי שהרודף לא יהרג.

(ואולי יעקב אבינו בדק אותו אם יש לו 'דין' רודף ולכן ביקש ממנו שיטול הממון, כי מדברי אליפז מה אעשה לציווי כו' משמע שלא רצה לקיים דברי אביו, ובזה ניחא למה יעקב התחשב בציווי של אבא של אליפז שהרי אסור לקיים ציווי אב שזה אסור כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' ר"מ סעי' ט"ו) ולהנ"ל ניחא שרק בדקו).

ת. אינו חייב אבל לא רצה לעשות כן שאביו לא יצטער.

ש. ויצא ל"א י'. ויהי בעת יחם הצאן ואשא עיני וארא בחלום והנה וגו'. לכאור' יש לדקדק דאי היה חלום כמ"ש וארא בחלום א"כ מהו ואשא עיני דהא ואשא עיני משמע שלא היה אז ישן, ולכאור' צ"ב.

ת. חלומותיו היו נבואה.

⁵ ביום שני י"ד כסליו הבעל"ט יהיה יום השנה הראשון לפטירת זקנינו זצ"ל, ונבקש מכל מי שיכול שילמד משניות וידליק נר לעילוי נשמתו זיע"א. וכן ללמוד בספריו 'אביר יעקב' על מסכת סוטה, ובסדרת ספריו 'אריה שאג' על התורה ועל המועדים. מי שרוצה לעלות לקברו, הוא נמצא בסמוך לרבו מרן החזו"א זיע"א.

ש. ויצא ל"א כ"ח. ולא נמשתני לנשק לבני ולבנתי וגו'. כאן הקדים בנים לבנות, וכן הוא להלן ל"ב א' דכתיב וישכם לבן בבקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך אתהם וגו', אמנם בפל"א פסו' מ"ג הקדים בנות לבנים דכתיב שם ויען לבן ויאמר אל יעקב הבנות בנתי והבנים בני וגו', וצ"ב.⁶ ת. בתחלה כשדיבר עם יעקב אמר האמת שבנים קודמין⁷ ואח"כ נזכר בשיטתו ושטותו והקדים הבנות.

ש. ויצא ל"א ל"ח. זה עשרים שנה אנכי עמך וגו'. ולהלן פסו' מ"א זה לי עשרים שנה בביתך עבדתך וגו', ויש לשאול שהרי ה' זה יותר מעשרים שנה, שהרי קודם שעבד י"ד שנה עבור רחל ולאח ויש שנים בצאן, עוד ה' חודש קודם לזה וכדכתיב לעיל כ"ט י"ד וישב עמו חדש ימים, ורק אח"כ הותחל חשבון כ' השנים שעבד כמ"ש שם פסו' ט"ו הגידה לי מה משכרתך, וכיון שכן למה לא אמר זה עשרים שנה וחודש ימים אנכי עמך, וכן זה לי עשרים שנה וחודש ימים בביתך וגו'. (או בהפוך והיינו להקדים חודש ימים לעשרים שנה).

ת. חשבון גדול בולע חשבון קטן.

ש. בהנ"ל. כמו כן צ"ב בהא דפרש"י להלן (וישב ל"ז ל"ד) וז"ל, ימים רבים. כ"ב שנה מפרש ממנו עד שירד יעקב למצרים כו' כנגד כ"ב שנה שלא קים יעקב כבוד אב ואם כ' שנה שהיה בבית לבן וב' שנים בדרך בשובו מבית לבן כו' וזהו שאמר ללבן 'זה לי עשרים שנה בביתך' לי הן עלי הן וסופי ללקות כנגדן עכ"ל, וצ"ב למה לא חישב יעקב אע"ה את החודש ימים שלפני חשבון כ' השנים.

ת. זה כיבוד אם.

תשובות הגר"ח (כת"י)

על שו"ע או"ח ומשנה ברורה

(כאמור מכבר, לבקשת מרן שליט"א, אין לסמוך ע"ז למעשה)

ש. שאלה מחכ"א: קודם התפילה בדקתי עצמי ואעפ"כ באמצע שמו"ע קודם החתימה דמלך אוהב צדקה ומשפט הוכרחתי להפסיק וללכת לבית הכסא, והי' זה תפלת המנחה, וכשיצאתי מבית הכסא כבר הי' זה לאחר שקיעת החמה, וכיון שכן, התפללתי מעריב שתיים א' למעריב וא' השלמה למנחה, והריני שואל אם נכון עשיתי או"ד לא הי' צריך להשלים מנחה מאחר שכבר אחזתי באמצע השמו"ע כנ"ל. ומאי טעמא.

⁶ומה שקרא להם בנים אף שהיו נכדים עי' בזה יבמות ס"א ב'. ומה שקרא בנות יתכן דאין הכוונה רק לבנותיו ממש אלא גם לנכדות דהיינו דינה וכן כל התאומות שנולדו עם כל בן ובן של יעקב כדפרש"י בפ' וישב.

⁷ערש"י לעיל פסוק י"ז [ובספר שיח התורה דברי מרן שליט"א בזה]. ועי' שמות ד' כ'.

ת. יפה עשית.

ש. או"ח ק"נ ב'. כתב מרן שליט"א בתשובות הגר"ח (ח"ב תשובה תתת"ב) בדין ביהכ"נ שצריך להיות גבוה מכל בתי העיר: אם יש בהכ"נ א' בעיר שהוא גבוה מציל על כל העיר כדמשמע בגמ', ובכ"ב ישיבת סלבודקא מצלת על כל העיר. ע"כ. ושאלו בזה"ל: האם בהכ"נ 'פרטי' פוטר את כל העיר. ועוד, מה קובע שם של עיר, לדוגמא, בני ברק מחוברת לרמת גן ורמת גן לתל אביב, אם יש במקום אחד בית הכנסת הגבוה האם זה פוטר את כולם, ולכאורה למה לא, וכי העיריה או הממשלה יכולה לקבוע מה זה נקרא עיר ומה לא נקרא עיר, הרי מי שגר בקצה בני ברק יכול להתפלל ברמת גן במרחק עשר אמות בלבד, וכי הארנונה קובעת מה זה נקרא עיר, כמו שכתוב בראשונים לגבי קריאת המגילה, הרי היום הממשלה קובעת הארנונה ולא העיריה. ובעצם בנין העיריה יכול להיות בעיר אחרת והכל מתנהל דרך הטלפון וכדומה. וכמובן ממילא מתחדשת השאלה מה קובע 'עיר' גם לגבי קריאת המגילה. ע"כ.

ת. קריאת המגילה קובעת.

ש. או"ח קנ"א ה'. שאלנו את מרן שליט"א: או"ח קנ"א ה'. יש לשאול, כשכל דלתות ביהכ"נ בצד אחד של הביהכ"נ האם בזה ג"כ יש דין לצאת מהדלת שלא נכנס בה או דוקא כשהדלתות כל אחד בצד אחר. והשיב מרן שליט"א (הודפס בתשובות הגר"ח ח"ב תשובה תתת"ז): דוקא כשהן זה כנגד זה. ושוב שאלנו שם: העירוני דבביהמ"ק אף שנכנסו משער צפון ויצאו דרך שער נגב מ"מ היו שלא זה כנגד זה רק היו באותו צד, ולכא' צ"ב. והשיב מרן שליט"א (הודפס שם תשובה תתת"ח): סגי באותו צד. והעירו דלכא' התשובות סותרות זו"ז. וצ"ב בכוונת מרן שליט"א.

ת. היינו הך.⁸

חלק משו"ת בענין נרות ביהכ"נ ונרות נשמה

ש. או"ח קנ"א ט'. שאלנו את מרן שליט"א: כתב המחבר (או"ח קנ"א ט') וז"ל, ונוהגין להדליק בהם נרות לכבודן עכ"ל, יש לשאול, האם אפשר להדליק נרות חשמל לנרות בהכ"נ. והשיב מרן שליט"א (הודפס בתשובות הגר"ח ח"ב תשובה תתת"ט): בגמ' כ' נר ולא צריך לשנות ממה שכתוב. ע"כ. ובהערה 960 שם בספר כתבנו: בספר 'נרות לכבוד בית הכנסת' (פ"א סי' ב' סוף ס"ק א') כתב ששאל מקמיה מרן שליט"א על התשובה כאן בזה"ל: ראיתי בס' תשובות הגר"ח להקפיד שהנרות יהיה גם מנרות ממש כי בגמרא כתוב נר יעו"ש ורצוני לשאול הא בגמרא ברכות נ"ג א' כתוב 'אור' ולא כתוב 'נר', ואולי הכוונה היתה ע"פ מש"כ התשב"ץ על הרי"ף שם וז"ל, תני חדא אור של בהכ"נ, אור, נר עכ"ל, והשיבו מרן שליט"א: עי' באו"ח סי' קנ"ד סי"ג. ע"כ. ונתבקשתי לשאול: אם כוונת מרן שליט"א היא שרואים מלשון השו"ע שם, כמו שרואים מפירוש הרשב"ץ על הרי"ף הנזכר לעיל,

⁸ בעת האחרון (אלול תשע"ד) בנו למרן שליט"א גשר מביתו לבית הכנסת, ושם בכניסה לבית הכנסת עשו ב' פתחים סמוכים זה לזה באותו הקיר, אשר בפתח האחד מרן שליט"א נכנס ובפתח השני מרן שליט"א יוצא, ואף שב' הפתחים הם בצד אחד. ואולי אין כ"כ ראייה מזה כי שם לא היה אפשר באופן אחר.

שמה שכתוב בגמ' 'אור' של בהכ"נ הכוונה 'נר' של בהכ"נ, לכאורה יותר הי' צריך להביא את השו"ע שהביא את הגמרא דידן שהוא באו"ח סי' רח"צ.

ת. שניהם.

ש. או"ח קנ"א ט'. נתבקשתי מהחברותא הגאון ר' שמעון שליט"א לשאול: לגבי נר של ביהכ"נ ביו"ט כתב השו"ע (או"ח תקי"ד ה'): ומותר להדליקו אפילו ביום טוב שני אחר מנחה כו' שהרי בהדלקתו יש מצוה לאותה שעה כו' עכ"ל יעו"ש, ובמשנ"ב (ס"ק ל"א) כתב: אלא אפילו ביום נמי מותר, שהוא כבוד המקום, כמו שנאמר כבוד ה' באורים, עכ"ל המשנ"ב יעו"ש, ומכאן ומהמקורות של דין זה בראשונים ובאחרונים ז"ל הוכחנו בספר 'נרות לכבוד בית הכנסת' (פ"ב) שבנר לכבוד ביהכ"נ מקיימים ממש מצוה מדברי קבלה, מצות עשה ד'באורים כבודו ה', והבאנו שם ראיות נוספות לפרט זה, ואף שמקיימים ממש מצוה מדברי קבלה, אין חיוב מהדברי קבלה הזה להדליקו תמיד בביהכ"נ והטעם לזה התחבטנו בזה שם מאד, ואחד הדרכים שכתבנו שם הוא שאולי רק ביה"כ יש חיוב. ועל עיקר הדבר שיש בנר ביהכ"נ קיום מצות עשה דבאורים כבודו ה' ממש, שלחנו מכתב למרן שליט"א ואחר זמן רב קבלתי תשובה בקצרה, ואיני בטוח שהתשובה שקבלתי היא על שאלה זו כי עבר זמן רב ממשלוח השאלה, לזאת כותב אני השאלה הזאת עתה קמיה מרן שליט"א שוב.

ת. נכון.

ש. בהנ"ל. נתבקשתי מהחברותא הנ"ל לשלוח השאלה דלהלן: לגבי נר של בית הכנסת ביום טוב כתב השו"ע (או"ח תקי"ד ה'): ומותר להדליקו אפילו ביום טוב שני אחר מנחה כו' שהרי בהדלקתו יש מצוה לאותה שעה כו' עכ"ל השו"ע יעו"ש, ובמשנ"ב (ס"ק ל"א) כתב: אלא אפילו ביום נמי מותר שהוא כבוד המקום, כמו שנאמר כבוד ה' באורים עכ"ל המשנ"ב יעו"ש, ומכאן ומהמקורות של דין זה בראשונים ובאחרונים ז"ל הוכחנו בספר 'נרות לכבוד בית הכנסת' (פ"ה) שבנר לכבוד בית הכנסת מקיימים ממש מצוה מדברי קבלה, מצות עשה ד'באורים כבודו ה', והבאנו שם ראיות נוספות לפרט זה, ושלחנו דברים אלו במכתב לפני מרן שליט"א, והשיב מרן שליט"א: נכון.

והנה כתב המנהיג (הל' חנוכה סימן קמ"ט) וז"ל: מצאתי בתשובות הגאונים ושמן שנדרו לבית הכנסת מותר לקרות כנגדו, דלענין נר חנוכה הוא שאמרו אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה שלא יהיו מצות בזויות עליו והכא אינו מצוה כל כך אלא לכבוד קורא כנגדו, ודתנן בשבת לא יקרא לאור הנר משום שמא יטה הוא ולא משום קדושה כדאמר התם וכי נר קדושה יש בו. עכ"ל המנהיג. ולהנ"ל צריך ביאור מה שכתב המנהיג ש'אינו מצוה כל כך אלא לכבוד'.

ת. קיצר בזה שכתב קורא כנגדו.

ש. בהנ"ל. עוד יש לשאול, ממה שסיים המנהיג לשאול על דבריו מהא דלא יקרא לאור הנר האמור לגבי שבת, לכאורה משמע שאם יהיה הסיבה שם משום קדושה שמשום קדושה לא יקרא לאור הנר (ולא כמו שהסיק המנהיג שהוא רק משום שמא יטה) גם ב'שמן שנדרו לבית הכנסת' יהיה צריך להיות איסור לקרות כנגדו, ויש לשאול למה היה צריך להיות כך, הרי ב'שמן שנדרו לבית הכנסת' כתב המנהיג ש'אינו מצוה כל כך אלא לכבוד', ונר שבת הרי ודאי קיימא לן שהוא נחשב נר מצוה, א"כ למה אם בנר שבת אסור לקרות כנגדו גם ב'שמן נדרו לבית הכנסת' אסור לקרות כנגדו.

ולכאורה התשובה לב' השאלות הנ"ל הוא שכוונת המנהיג במה שכתב 'אינו מצוה כל כך אלא לכבוד' שגר ביהכ"נ אינו נר מצוה בעצם, אלא הוא רק ההיכי תימצי איך לכבד את ביהכ"נ, משא"כ נר חנוכה שהוא נר מצוה בעצם, ולכן אם נר שבת היה אסור לקרות כנגדו משום קדושה היה המנהיג סובר שגם נר ביהכ"נ אסור לקרות כנגדו, שהרי נר שבת הוא רק ההיכי תימצי לענג על ידו את השבת (אם נאמר שהוא רק משום עונג ולא משום כבוד שבת), ואם היה אסור לקרות כנגדו, היינו לומדים מזה שגם כזה נר מצוה שאינו נר מצוה בעצם, גם בזה יש איסור לקרות כנגדו. והשאלה האם זה זה הוא התשובה לב' השאלות הנ"ל.

ת. אינו חיוב.

ש. בהנ"ל. נתבקשתי עוד מהחברות הנ"ל לשאול השאלה דלהלן: בתשובות הגאונים שהביא המנהיג (הל' חנוכה סי' קמ"ט) כתבו, ושמן שנדרו לבית הכנסת מותר לקרות כנגדו, ולענין נר חנוכה הוא שאמרו אסור להרצות מצות כנגד נר חנוכה שלא יהיו מצות בזויות עליו והכא אינו מצווה כל כך אלא לכבוד קורא כנגדו כו' עכ"ל יעו"ש.

וביאר מרן שליט"א (בתשובה) שר חנוכה הוא חיוב, משא"כ נר בהכ"נ ש'אינו חיוב' (כך הבנו תשובת מרן שליט"א). ולכאורה אין כונת מרן שליט"א לומר שר בהכ"נ 'אינו חיוב' כלל, שהרי עכ"פ ביום הכיפורים כתב הב"ח (או"ח סי' תר"י), ובכל מקום מדליקין וכו'. נראה דאע"פ שצריך הוא להדליק באלו כו'. ומ"ש ונוהגין בכ"מ וכו' פירוש במה שנוהגין להרבות נרות אע"פ דלא תנן כי אם ובכ"מ מדליקין בבתי כנסיות ובנר אחד או שתיים הוי סגי כו' עכ"ל הב"ח יעו"ש. ובריטב"א פסחים נ"ג ב' על המשנה ומדליקין בב"כ כו' כתב בתוך דבריו וז"ל: וכיון דכן, חיובא נמי איכא להדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מפני קדושתן ובמבואות האפלות ועל גבי החולין מפני חשש סכנה כו' עכ"ל הריטב"א יעו"ש. והארננו בזה הרבה בספר 'נרות לכבוד בית הכנסת' (פ"א ס"ד ופ"ב) [ובררנו שם גם הרבה לדון האם גם בשבתות וימים טובים יש חיוב בנר לכבוד בהכ"נ, והבאנו בזה שם הרבה בזה, וצריך בירור בזה, אבל כאן הבאנו משם רק שעכ"פ ביום הכיפורים לכאורה מבואר להדיא שיש חיוב בנר לכבוד בהכ"נ ומשום הפסוק באורים כבדו ה'.

אלא כונת מרן שליט"א הנ"ל, שהרי התשובות הגאונים דיברו על 'שמן שנדרו לבהכ"נ' [ובמשנ"ב סי' קנ"ד ס"ק נ"א וס"ק נ"ב מודגש שהמדובר הוא על זה, יעו"ש] ושמן זה נדרוהו לסתם הדלקה בבהכ"נ וסתם הדלקה בבהכ"נ אינו חיוב.

[ואולי יש להוסיף שבזה יתבאר מה שדוקא גבי נר יוה"כ כתב הש"ך (יו"ד סי' רנ"ו סוף ס"ק י"ב): כתב הכלבו כו' שיש תקנות קדמוניות אנשי כפרים כו' שבאין במקום קהלות ומביאין נרות של שעה שמדליקין ביום כפור יניח המותר באותו בהכ"נ כו' עכ"ל הש"ך יעו"ש].

ת. א. אינו חיוב לדלוק אלא שיהא אור.

ב. דברי טעם.

ש. בהנ"ל. נתבקשתי עוד מהחברות הנ"ל לשלוח על הנ"ל הדברים דלהלן: מש"כ מרן שליט"א לגבי נר לכבוד ביהכ"נ ש'אינו חיוב לדלוק אלא שיהא אור', לכאורה אין הכוונה שהחיוב הוא שיהא אור בעלמא, שהרי מדליקין נר לכבוד בהכ"נ גם ביום ובבהכ"נ שאינו מקורה שנכנס אור השמש, כמובא בספר 'נרות לכבוד בית הכנסת' פרק ד' סימן א' באריכות, וכן מרן שליט"א כתב לנו שצריך נר דוקא ולא העלקטרי (חשמל), ואם סגי ב'אור בעלמא' לכאורה לא שייך לומר שהעלקטרי אינו מועיל, אלא לכאורה הכוונה בדברי מרן שליט"א הנ"ל שאין חיוב במעשה הדלקה אלא החיוב הוא שיהא נר דלוק. והאם זהו הביאור בתשובת מרן שליט"א הנ"ל.

ת. ענינו לאור.

ש. בהנ"ל. נתבקשתי לשאול, [מהחברות הנ"ל]. האם מהשאלות הנ"ל ומתשובות מרן שליט"א הנ"ל, נמצא מסקנת הדברים כך:

בלילה כאשר חושך בביהכ"נ, יש חיוב מדברי קבלה דבאורים כבדו ה' להדליק נר וכמו שבשו"ת רב פעלים לבעל הבן איש חי ז"ל כתב לשון חיוב על זה, וכן ברבינו בחיי ז"ל בספרו כד הקמח יש לשון חיוב על נר לכבוד בהכ"נ, ומצאנו עוד נוסח של חיוב כמובא כל זה בס' נרות לכבוד בהכ"נ פרק ב'.

וביום כשיש אור השמש, אין חיוב הנ"ל, אבל אם מדליק נר מקיים מצות באורים כבדו ה', כמובא שם פרק ה', שכל נר שמוסיפין בביהכ"נ מקיימין בו מצות באורים כבדו ה'.

ת. נכון.

ש. עוד נתבקשתי לבאר כך. האם הביאור במה שנמצא מדברי מרן שליט"א בתשובה האחרונה הוא כך:

אי אפשר לומר שיש מצות 'באורים כבדו ה' ב' גדרים, גדר א', גדר של לגלול חושך הלילה מפני אור הנר, וגדר זה הוא ה'חיוב' שיש משום 'באורים כבדו ה'', גדר ב', גדר של נר לכבוד בעלמא, שגדר זה כמו שנתבאר הוא גם כשיש אור השמש שבזה וודאי שאור הנר לא גולל את החושך כלל, וגדר זה הוא גדר של ה'מצוה' שיש 'באורים כבדו ה'', זה אי אפשר לומר, כי מ'באורים כבדו ה'' בפשוטו אפשר ללמוד ממנו רק גדר אחד, ולכן צריך לומר שאה"נ רק גדר אחד נלמד ממה שנאמר 'באורים כבדו ה' והגדר הוא נר לכבוד בעלמא גם כשאינו מאיר בפועל כלל כנתבאר לעיל, וגדר זה הוא בין 'חיוב' הנלמד מ'באורים כבדו ה' ובין 'מצוה' הנלמדת מ'באורים כבדו ה'', ומה שאעפ"כ יש 'מצוה' בנר לכבוד בהכ"נ גם באופן שאין 'חיוב' של נר לכבוד בהכ"נ הוא משום שה'חיוב' שלמידים מ'באורים כבדו ה' הוא רק באופן שהמציאות הוא שאור הנר גם גולל חושך מפני אור, שכשאנו גולל חושך מפני אור אינו אלא 'מצוה' ולא 'חיוב'.

ת. שניהם בכלל.

ש. בהנ"ל. האם כוונת מרן שליט"א: 'שניהם', רוצה לומר שני הגדרים המוזכרים בשאלה, גדר ה'חיוב' וגדר ה'מצוה' בכלל, רוצה לומר בכלל הנלמד מדברי קבלה ד'באורים כבדו ה'.

ת. הכל.

ש. בהנ"ל. מרן שליט"א כתב ש'באורים כבדו ה' כולל ב' פרטים, א', חיוב מדברי קבלה להאיר את בהכ"נ כשחושך שם, ב'. מצוה מדברי קבלה בכל נר שמדליק בבהכ"נ גם כשיש שם אור ואין חושך כלל. ולכאור' יש לשאול איך למידים מפסוק אחד את ב' הפרטים.

ת. באורים כולל הכל.⁹

ש. עוד בענין נר ביהכ"נ. ה'נר חיים' וה'נר נשמה' שמדליקין ביום הכיפורים, במשנ"ב סימן תר"י לכאורה משמע קצת שמדליקים אותם בביהכ"נ דווקא ולא בבית, וכך הוא בחלק ממקורי הדברים וב'מטה אפרים' ועוד, יעו"ש. ובפשוטו מבואר שם שהנרות הנ"ל [נר חיים, ונר נשמה] אינם באים להאיר בעלמא אלא הם כשאר נר לכבוד ביהכ"נ שמבואר בברכות נ"ג א' לפי פירוש הר"ח שאי אפשר לברך עליו 'בורא מאורי האש' כי לא נעשה להאיר בעלמא, וכך מבואר [שנר לכבוד ביהכ"נ נעשה 'לכבוד' ולא נעשה להאיר בעלמא] בעוד מקומות.

ולפי זה, אף האידנא שלאורה בעלמא אין רגילים להשתמש בנרות ממש, לכאורה לא נשתנה דבר בענין הנ"ל, שכמו שבזמנם ה'נר חיים' וה'נר נשמה' הנ"ל לא הי' מטרתו להאיר בעלמא ואעפ"כ הדליקום בביהכ"נ כי יש בהדלקתם כבוד ביהכ"נ, כך גם האידנא, מה שאין אנו רגילים להשתמש לאורה בעלמא בנרות ממש, לא יעשה סיבה שלא להדליק את ה'נר חיים' ו'נר נשמה' הנ"ל בביהכ"נ דווקא.

ושאלתינו מקמיה מרן שליט"א האם הדברים האלו נכונים. (מהחברותא).

ת. המנהג להדליק מהם נר אחר ולברך.

ש. בהנ"ל. מתשובת מרן שליט"א נראה שסבר מרן שליט"א ששאלתינו היתה האם בזמנינו אפשר לברך בורא מאורי האש על נר חיים ונר נשמה וע"ז התשובה המנהג כו', אמנם כוונת שאלתינו היתה האם כמו שבזמנם

⁹השאלה נשאלה במכתב בלשון הנ"ל שבשאלה, אמנם התשובה היתה בעל פה, והוסיף מרן שליט"א: מה השאלה בכלל. והיינו שפשוט ש'באורים' כולל את שני הפרטים.

בפשוטו הדליקו נר חיים ונר נשמה בביהכ"נ דוקא ולא בבית, כן הוא גם בזמנינו שיש להדליקם בביהכ"נ דוקא ולא בבית.

ת. לא.

ש. בהג"ל. מה שהשיב מרן שליט"א 'לא', האם הכוונה, שאמנם אין הבדל בין זמנם לזמנינו וכמו שנתבאר בשאלה, ולכן אלו שבזמנם הדליקו נר חיים ונר נשמה בביהכ"נ דוקא ולא בבית, היו עושים כך גם בזמנינו, אלא שאנו אין נוהגים להדליק את הנר חיים ואת הנר נשמה של יוה"כ בביהכ"נ דוקא ולא בבית.

ת. אין חילוק.

ש. בספר 'דרך החיים' לגבי נר חיים שמדליקין ליום הכיפורים כתב שכל איש מדליקו, ולא הביא את המובא במג"א [ובמשנ"ב] סימן תר"י שעכשיו לא נהגו להדליקו אלא הנשוי, ויש לשאול, האם הוא מפני שהדרך החיים חולק על המג"א. או הוא משום שהדרך החיים לשונו הוא 'איש' [ומשא"כ הרמ"א שלשונו הוא 'איש גדול או קטן'] ולעולם גם הדרך החיים כוונתו שרק לנשוי מדליקין. או משום ש'עכשיו' שכתב המג"א היינו שיש שעת הדחק או כיוצא בזה והדרך החיים בא לכתוב את הדרך הראוי לכתחילה לא מה שהוא בשעת הדחק.

ת. הכל כמנהג המדינה.

ש. בהג"ל. לשון הקצור שולחן ערוך לגבי נר חיים הנ"ל הוא, 'שכל בעל הבית', האם רוצה לומר ש'נשוי' היינו 'גדול הבית'.

ת. כן.

ש. בישו"ת חתם סופר או"ח סימן קס"א כתב שהדלקת נר ביום היארצייט של אביו או אמו הוא לתיקון נשמת המת יעו"ש, ויש לשאול לפי מי שסובר (הדעות הובאו בספר 'נרות לכבוד בית הכנסת' פ"ד סי' ז') שענינה של נר יארצייט הוא בבית הכנסת לשם מצות נר לכבוד בית הכנסת אם יש לומר אם יש לומר שהוא גם משום דריע מזליה של הבן (כדמוכח בחתם סופר שם) וכתב בארחות חיים (לרבי אהרן מלוניל) סי' ס"ח - עיוה"כ בשם חז"ל שהמדליק נר בית הכנסת מזלו מתגבר.

ת. ממילא אתיא.

ש. בספר גשר החיים (ח"א פרק ל"ב אות ד') כ' שלא מכבים נר יארצייט, וק' שהרי בלקט יושר (או"ח עמוד ל"ב) כתב שבעל תרומת הדשן אמר לו לכבות נר יא"צ כדי שיהיה מודלק בתפילה אחרת.

ת. לצורך מותר.

ש. בהג"ל. האם התשובה, שהגשר החיים דיבר על נר של כל המעט לעת והלקט יושר דיבר על נר בשעת התפילה, כמ"ש בספר חיים וברכה למשמרת שלום שמדליקין ב' הנרות ליא"צ.

ת. אין חילוק.

ש. בהג"ל. או התשובה, שכדי להדליק אח"כ שרי ומשא"כ בלא על דעת להדליק אח"כ.

ת. כנ"ל.

.

<<< אי"ה להלן נביא כאן תשובות נוספות בענינים אלו להלן באו"ח סי' רצ"ט וסי' תקי"ד, שם מבואר בתשובות מרן שליט"א גם מהנהגות מרן החזו"א זיע"א בכל זה, ועוד.

.

<<< נשמח מאד מאד להערות הארות וביאורים לתשובות מרן שליט"א הנ"ל.

<<< מצורף קובץ נוסף של חידו"ת על פרשת ויצא מתוך ספרנו מאור אהרן שי"ל בשנת תשס"ט, ונשמח להערות והארות בס"ד.

<<< אפשר בס"ד להשיג אצלנו במייל את ספרי התשובות שכבר הודפסו בס"ד ושאר ספרים אי"ה.

<<< ניתנת הרשות ואף מצוה גדולה היא למי שיש בידו וברשותו האפשרות להעביר הלאה את התשובות לכל מאן דבעי, אם ע"י אימייל ואם ע"י שידפוסו, הכל כדי לזכות את הרבים ולהגדיל תורה ולהאדירה, ולציין כתובתינו ע"מ שאם יהיו הערות והארות יוכלו לשלחם אלינו בעזרת השי"ת.

בברכה מרובה, אהרן בן הגאון הגדול רבי יעקב הלוי שליט"א גרנדש,

חזון איש 2/2 ת"ד 3096

זכרון יעקב, ארץ ישראל, פל": 0548408381